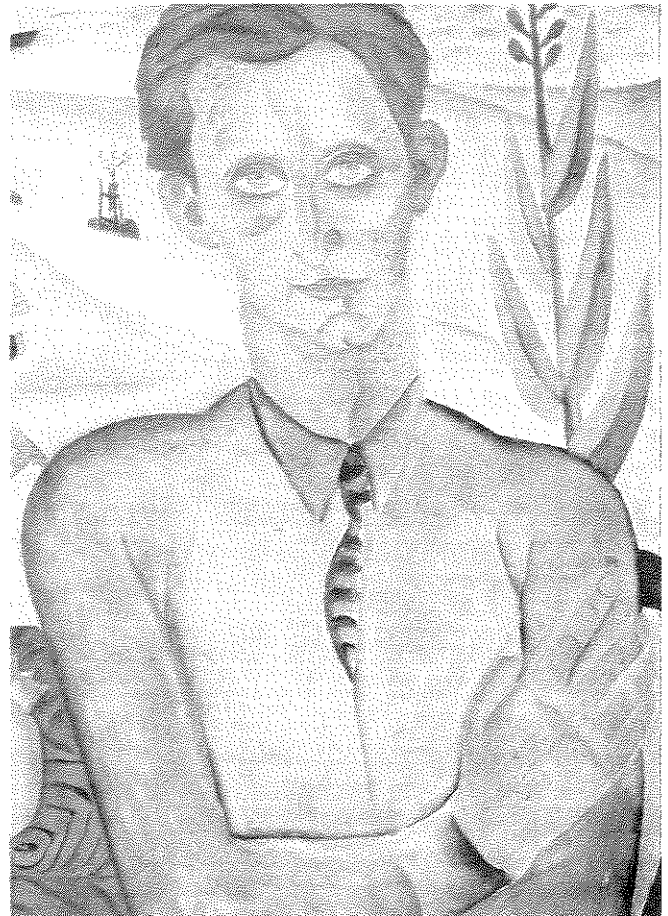
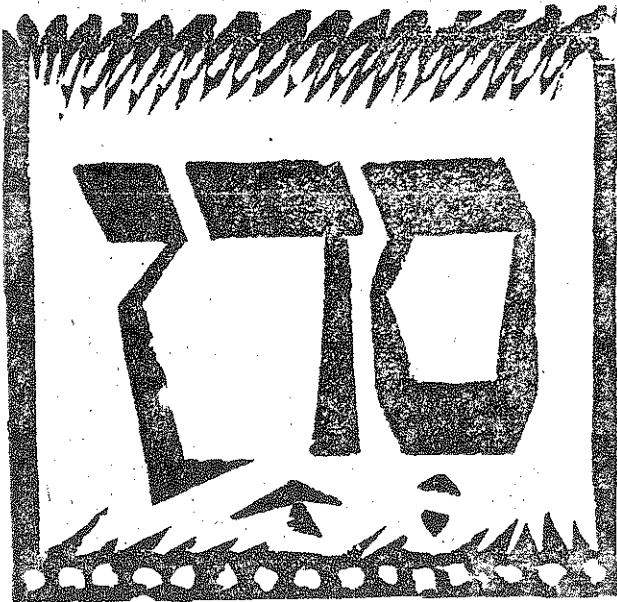

עתון של איש אחד

המשורר אורי צבי גרינברג בציור של ראובן

גרינברג-לביטוי

בעריכת אורי צבי גרינברג

ג. צ. ג. ירושלים עיה"ק; טנפסטלביטוי; כלי שדי; על אדרסת התאחדות
זקתולים ברומא; העקרונות הבוגרת; למען ירושלים; ג. גולדשטיין/יחס; יוקף"
ובי-הבלה להסת (לינוליאום); ג. אבלם/בין הנויים; ג. ליצבן/ספנקסור"של"
וישי"ירושלים; יעקב הודובין/וי; עד אשקלן; אורי צבי גרינברג/סדר מלכא;
ישראל פלדסן/סנדלט ופתח עין; אותיות ס ד ן על השער/ב. צוקיטון

אי"ב

ירושלים עיה"ק כסלו תרפ"ה

--- "דפוס העברי" ---

ה"סדן" של אורי צבי גרינברג

יוחנן ארנון

כאשר הגיע אורי צבי גרינברג ביום כ"ו בכסלו תרפ"ד (4 בדצמבר 1923) לארץ ישראל, פורסמה ב"הארץ" הידיעה הקצרה הבאה: "אורחים באו אל הארץ: המשורר אורי צבי גרינברג והעסקנים הציונים המפורסמים — יוליוס ברגר וקורט בלומנפלד." אלא שאצ"ג לא היה אורח.

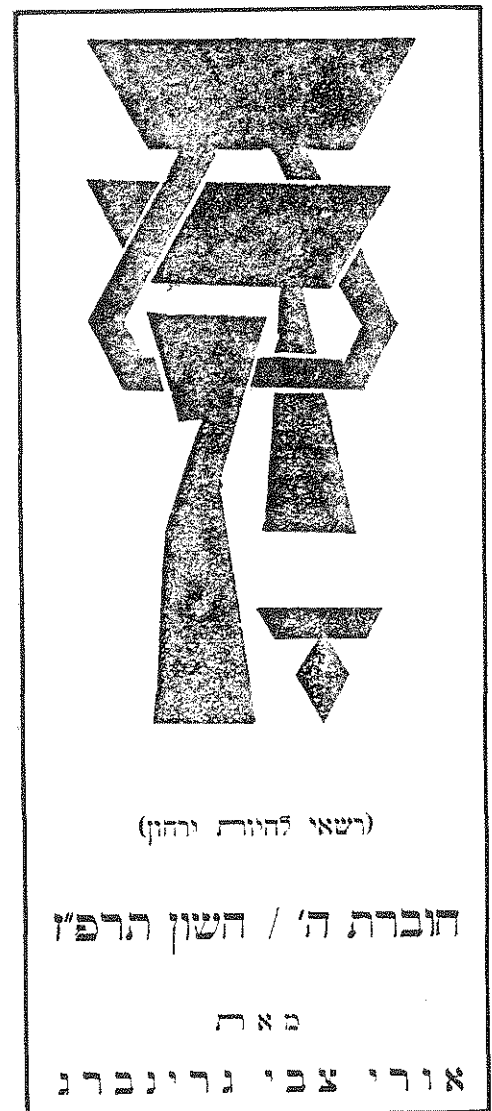
הוא בא לארץ, לאחר ששהה בשני מרכזים ספרותיים גדולים: וארשה וברלין. בוארשה היה פעיל, יחד עם מלך ראזויטש ופרץ מארקיש, בהוצאת כתבי העת הספרותיים המודרניסטיים "אלבאטראס" (יסעור) — בעריכתו, "רינגען" [טבעות] ו"כאליאסטורע" [כנופיה]. פרסומם של חמישה קובצי שירה ביידיש — ביניהם המפורסם מכולם "מעפיסטא" (בשתי מהדורות) — הקנה לו שם ומעמד בספרות היידיש, והוא עדיין בראשית שנות העשרים שלו. כאשר פרסם ב"אלבאטראס" שיר ובו דברים לא מקובלים על יו, אסרו השלטונות הפולניים את הופעת כתב העת ואף הוציאו פקודת מאסר נגד עורכו.

אצ"ג נאלץ לעזוב את וארשה ועבר לברלין, שם המשיך להוציא את "אלבאטראס". בברלין נפגש גם עם גדולי הסופרים היהודים בשפה הגרמנית, ביניהם אלוה לסקר-שילר ופרנץ ורפל, וכן עם ולדימיר מאייקובסקי, שהגיע לביקור מרוסיה.

ב"קונטרס", שבועונה של מפלגת "אחדות העבודה" (גליון קנ"ג, ו' בטבת תרפ"ד), פרסם אצ"ג מודעה צנועה בוו הלשון: "למאהבי מעבר לים: באתי לארץ בשלום. כתובתי: מערכת ה'קונטרס' יפו, חל אביב (א"). אורי צבי גרינברג. עתוני חרץ לארץ מבוקשים להעתיקה." מודעה זו, ככל שהיתה קצרה, מצביעה על כך, שהמשורר הצעיר היה מודע היטב לפופולריות שלו בחוגים ספרותיים ועיתונאיים. באותו הגליון של "קונטרס", פרסם אצ"ג את מאמרו העברי השני (והראשון בארץ) "עלי קרקע כאן" — מאמר רב משמעות, המצריך עיון ודיון בפני עצמו. "קונטרס" היה פתוח לפני אצ"ג מן הרגע שהגיע ארצה, והוא פרסם בו דברי פרוזה כגון "אל עבר מוסקבה" — מעין הספד על מות לנין, ודברי שירה כגון "פרקי אימה גדולה וירח"¹. כן מיהר לפרסם דברי פולמוס בענייני דיומא ב"הארץ", ושיריו המשיכו להתפרסם גם בחו"ל — ב"העולם" ו"ירמון" הברלינאים, ב"הדואר" הניו יורקי, ב"פרט" ו-Menorah הווינאים. כעבור חודשים ספורים פרסם גם ב"רגב" — חוברת לענייני הפועל במושבות, ב"הדים" (בחתימת יוסף מולכו) וב"הפועל הצעיר". כעבור שנה מעלייתו לא הסתפק עוד בממות אלו, וניגש לייסוד כמה משלו: "סדן" — גליונות לבטוי.

הגליון הראשון (א-ב) — עם שערו המודפס כולו באדום, הופיע בירושלים בכסלו תרפ"ה (דצמבר 1924). אצ"ג עצמו כתב את רוב החומר, כפי שעשה גם בגליונות הבאים: "ירושלים עיה"ק"; "מניפסט לבטוי"; "בלי שדי"; "על אדרסת התאחדות הקתולים ברומא"; "העתונות הבוגדת"; "למען ירושלים"; "בין הגויים" (בחתימת י. אבלס); "טור מלכא". מלבדו השתתפו בגליון: יהודה גולדשטיין (לימים: געש), יצחק לופבן, יעקב הורוביץ (שהיה לימים עורכו של אצ"ג ב"הארץ"), יוסף אבז (פיתוח לינוליאום), וישראל פלדמן (פיתוח עץ). את אותיות השער הכיין ב. צוקרמן. הגליון היה בן 37 עמודים. שני מניפסטים כתב אצ"ג ל"סדן" שלו: הראשון, שאין לו כותרת, אלא: ירושלים / עיה"ק / כסלו / תרפ"ה, וכן כוכב קטן, פותח במשפט: "ואף על פי כן, (כמו י.ח. ברנר הנערץ עליו) למרות כל החשבונות ליאוש, אני מעמיד סדן לשם בטוי החדש על אדמת ישראל..." ועוד: "יש בידיעתי המורא, מה רבה האחריות לכתוב עברית לאחר יחזקאל ומה גדול האושר להיות פיטן עברי, אשר נולד באירופה וכופר בלידתו שם, משום שקול הגזע גבר על הריטמוס הלטיני. קול העברי הראשון, והנני העני המאושר בטלית-ישראל קרועה, השיך באהבה לארץ, שהיא קדושה בהחלט מכל הארצות והיקרה לשבעים מלכויות..." את השני — מניפסט לבטוי פתח במשפטים הבאים:

הגיע הזמן, שהאמן העברי יצא מתחומי האמנות הקבועים לתוך הקולקטיב הישראלי להתלבט כמוהו ולהגות בקומפלקס הפרובלימות אשר בחיי העם. אי אפשר לומר שירה

עתון של איש אחד

עוד בריטמוס קלסי. המצב איום מאד. היהדות המפוזרת, אשר יצאה מדמיה, לאחר כל הזועות בעולם — מתננת על אדמת הסלעים ושוקעת. כלו לה, ח"ו, כל הקצין. הגולה שהיתה בבחינת טריטוריה כל-עולמית — התפוררה. אין עוד כנסת-ישראל-בצער, אלא המונים המונים בארצות שונות, הנוסעים בכל הרכבות ובכל האניות בעולם והעומדים לנסוע, בכון מטורף: לכל הרוחות...

אין אנו יודעים את גודל תפוצתו של הגליון הראשון. כיישוב ובעולם היהודי הוא עשה רושם רב. יעידו על כך תגובותיהם של בנימין בן יום טוב ורד"ח ב"דבר", של א"ש וואלדשטיין ב"הדואר", של יצחק יציב ב"קונטרס", של יצחק כ"ץ ב"תיאטרון ואמנות", של אהרון ליטאי ב"העולם", של דב קמחי ב"הארץ", של יוסף צבי רמון ב"הישוב" ושל י. מ-ל (מיזל?) ב"ליטערארישע בלעטער"³.

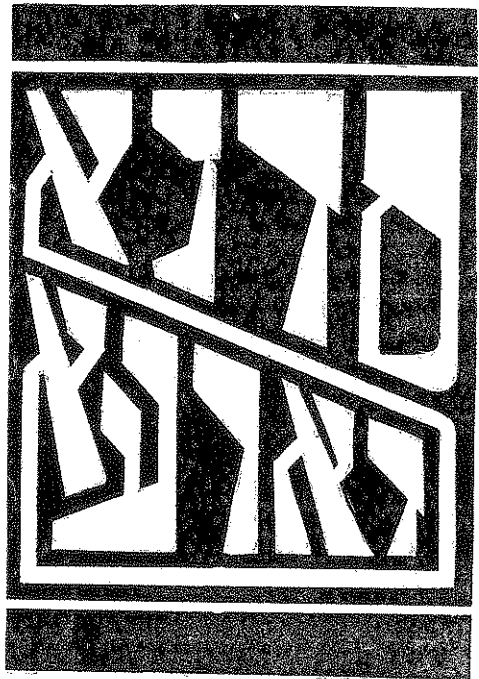
בחודש אדר תרפ"ה חידש "סדן" את הופעתו, אלא ששמו היה כעת "סדנא דארעא". ייתכן שתוכנו של "סדן" א-ב לא מצא חן בעיני השלטונות הבריטיים; ואולי לא רצה אצ"ג לטרוח בהשגת רישיון לכתב העת שלו, ועל כן נתן לו שם אחר (גליון חד פעמי לא היה זקוק לרישיון). הפעם התנוססו האותיות האדומות של הכותרת לא על רקע לבן, אלא על רקע שחור. הגליון היה מעט צנום יותר — 32 עמודים. מחירו היה 4 גרוש מצרי. תפוצתו הגיעה לאלף עותקים! מספר לא מבוטל בהתחשב בגודל אוכלוסיית הישוב באותם הימים — כ-90,000 נפשות.

שוב הופיע "הקובץ לבטוי" בהשתתפות אצ"ג, יעקב הורוביץ, יהודה גולדשטיין, יצחק לופבן, י.ג. (גולדשטיין, געש?), ומרק שורץ. שוב פתח אצ"ג את הגליון במאמר-מניפסט: "המומנט שנתגלה", אחריו באים המאמרים: "המושג שאיננו"; "ער דילב" [קריית ענבים]; "בישוב המתהווה"; "על התר היסטורי ודממה מצווה"; "אודיסא דפלשתינא ונאלעווקי"; "גלגל החזור"; "בנוגע לקבוצה"; "מבפנים" — כולם פרי עטו.

הגליון השלישי של "סדן" הופיע בחודש תמוז תרפ"ה.⁴ כעורך האחראי מופיע הפעם יעקב הורוביץ. הכתובת: מערכת "סדן", תל-אביב, נורדיה (כתובתו הפרטית של אצ"ג באותם הימים). את השער עיצב הפעם הצייר ישראל פלדמן, המוכר מן הגליון הראשון. מחיר הגליון שנצטמצם הפעם ל-25 עמוד עלה לחמישה גרוש. שוב כתב אצ"ג את רוב החומר בעצמו — גם את "דוקומנט המחאה והבטוי" כחתימת העורך. בהמשך הופיעו הקטעים הבאים תחת שמו המלא: "מן הגוש הכאוב"; "עד משבר"; "באין אילחיה"; "פרוצס הירידה"; "תקיעה במאוחר"; "לידי סכום"; "לידי סכום"; "שטשוש המושג בהסתדרות העובדים"; "לסדר תל אביב". יעקב הורוביץ פרסם קטע מספר דוד הראובני (מתוך גוש דרמת), ויהודה גולדשטיין כתב את המאמר "ביחס ליצירה". תגובות בענייני דיומא הביא העורך (אצ"ג): על יחסו של "הפועל הצעיר" ל"סדן"; יוסף מולכו (אצ"ג) — "ממפולת היהדות בפולין" (א-ג); א.ש. יוריס השיב ב"בורסה הריבולוציונית" על התקפת ה"ארבעטער וועלט" החיפאי על "סדן".

בחודש אב הופיע "סדן" — ירחון לבטוי — ירח האבל. העורך האחראי עדיין יעקב הורוביץ וכתובת המערכת עדיין כתובתו הפרטית של אצ"ג. המחיר נשאר חמישה גרוש; בעמוד האחרון אנו קוראים: "משום ש'ועדת התרבות' מסרבת לקבל 'סדן' להפצה, אני מבקש חברים בקבוצות וקיבוצים החקלאיים לפנות אלי כדי לסייע לי בהפצת החוברות." נראה, שהפרק "לסדר תל-אביב" שהופיע בגליון הקודם, לא מצא חן בעיני הסתדרות העובדים. עם זאת, ב"דבר" שהחל להופיע בסיוון של אותה השנה (1 בינוי 1925), ובו השתתף אצ"ג מן הגליון הראשון — הוא פרסם בי"ז אב תרפ"ה (7 באוגוסט 1925) את מאמרו "לברור דבר 'סדן'".

גם בגליון זה, רביעי במניינו, כתב אצ"ג את מרבית החומר: "איכה"; "אצלנו בעולם"; "אל מאידך גיסא" (תגובה על תגובת "כמה עתונים ציוניים בחורל: סימן טוב הוא שאינם

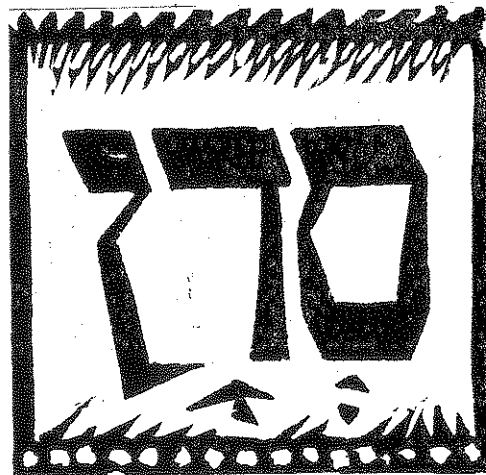

קובץ לבטוי / בהשתתפות אורי צבי גרינברג / יעקב הורוביץ / ירחון / יצחק לופבן / א-ג / מרק שורץ

עתון של איש אחד

מרוצים ממני בחוג השבעים. סימן טוב הוא לי..."; "האגרת"; "מתוך מכתב"; "פרוצס ההתגשמות"; "העיגול הסימבולי"; "טעות החזרת". יוסף מולכו (אצ"ג) כתב: "הדואט והפירמה"; יהודה גולדשטיין המשיך את מאמרו "ביחס ליצירה" ועקב הורוכיך תרם את "לפני כור היצירה" (א). א.צ. (אצ"ג) עשה חשבון עם שלמה צמח. בסוף הגליון באו תגובות וכן ברכה לאביגדור המאירי "אחי מדם ומבשר ארץ ישראלי...".

בחשוון תרפ"ז — אחרי הפסקה של למעלה משנה — הופיע הגליון האחרון — "סדן ה. (רשאי להיות ירתון) חוברת ה' / חשון תרפ"ז מאת אורי צבי גרינברג". בראש השער — במקום בו מתנוססת בעתוני השמאל הסיסמה "פועלי כל הארצות התאחדו" הופיע המוטו: "גאולת הציונות מותנית הפעם במשכר הכספי שלה". כעורך אחראי הופיע כמקודם יעקב הורוכיך, אך אצ"ג כתב בעצמו את כל החומר המופיע בגליון. גם גליון אחרון זה נדפס באלף עותקים. אצ"ג כתב: "להפיסת המצב"; "במוצאי שתיקה"; "בין מים למים"; "שיבה לחזון"; "התנועה והספרות"; "לדברי בן-גוריון". היה זה גם הגליון הצנום ביותר — 17 עמודים. אגב, בתגובתו על דברי בן גוריון ב"קונטרס" יש נימה אופטימית:

ירחון לבטוי / ירחי האבל אב תרפ"ה

א: חלק לתשעה באב תרפ"ה:

א) איכה ב) אצ"ג בעולם

ב: חלק המאמרים:

אל טאודן נימא /

האגרת / מתוך מכתב / פרוצס
ההתגשמות / העיגול הסימבולי /
טעות החזרת / היואט והפירמה
(הקדמה: א) הדואט: ב) הפירמה:
אינטרסצו: התיבה).

ג: חלק הרשימות:

כיום ליצירה / לפני כור היצירה /
ש צמח /

ד: הערות:

הגנה: כביכול... הערה: והיאטון
האין: חלב אפי.

אכן הכה הברק סו"ס גם בקונטרס, ד' חשון תרפ"ז. אורו עיני למאמרו של בן-גוריון. הבא לכה"פ במאחור. אפסה הטרימינולוגיה בדבר חברה עברית סוציאליסטית בבליטותיה האדומות של האתמול הקרוב: בשל הזכרה הפתאומית ש"קומת החזון הציוני אכן השפלה" וכי, המדובר כבר על "הקמת מדינה יהודית".... במאמר זה כמה מן התמצית הרעיונית אשר במאמרי הרבים שהרפסתי במשך שלוש שנים אידיאליות בקונטרס זה וכי, אני מוצא בזה משום סיום טרי וחזוק לדברי הכאובים לברור המושג האחד בא"י העובדת, ואשר היו בשעתם קקול קורא במדבר של פיטין — אולי גם אצל בן-גוריון. צר, שההזדככות באה בשעת האסון ולא לפני כן. אבל — טוב...

אלא שאזכרתו של אצ"ג מן ההנהגה הפועלית לא בוששה לברוא...⁵

הוצאת "סדן" לא היתה עיסוקו היחיד של אצ"ג באותן השנים. בתקופת הופעת כתב העת פורסם תרגומו לספרו של פרדיננד לסל "פרוגרמה של פועלים"; באפריל 1925 הופיע ספר שיריו "אימה גדולה וירח", והתפרסמו מאמריו ושיריו ב"קונטרס", ב"דבר" וב"הפועל הצעיר". ביוני 1926 הופיע, בהוצאת "סדן", ספר שיריו "הגברות העולה". אך הבמה העיקרית לכל מאמרי הפולמוס שלו בעניין ארץ ישראל העובדת, המהפכה העברית והגשמתה, וענייני דיומא, היו ללא ספק חמשת הגליונות לכיטוי "סדן".

1. פרוט ביבליוגרפי לכל דברי השירה והפרוזה המוזכרים במאמר זה, ראה: אורי צבי גרינברג — ביבליוגרפיה של מפעלו הספרותי ומה שנכתב עליו, בעריכתי, תל אביב, תשמ"א-1980.
2. אמן ארץ-ישראלי שחי באותה התקופה בגרמניה, ולא פסבדונים של אצ"ג, כפי שכתב בטעות גבריאל טלפיר במאמרו על "אלבאטראס" — גזית, ל"ג, א"ו, אפריל-ספטמבר 1976, עמ' 91-92.
3. ראה הערה 1 לעיל.
4. בהדפסת השער נפלה האות ה של תרפ"ה ונותר תרפ", אך כבר בתוכן העניינים מתברר התאריך.
5. ראה מאמרי אצ"ג הסוציאליסטי. "עתון 77" גל' 80-81, ספטמבר-אוקטובר 1986, עמ' 16-17, 31.